

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA BILINGVIZMNING TAFAKKUR RIVOJLANISHIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8114945>

Hasanova Mutabar Toshmurodovna.

Annotatsiya

Ushbu maqolada hozirgi davrda kichik maktab o'quvchilarida bilingvizmning tafakkur rivojlanishiga psixologik ta'siri haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

Maktabgacha yosh, globallashuv, bolalar, jamiyat, psixolingvistika, intellekt, ta'lim, tarbiya, metod.

Hozirgi globallashuv jarayonlari va fan-texnika sohasidagi ilg'or tadqiqotlar ijtimoiy soha vakillarining zimmasiga shaxsning jamiyat talablari bilan uyg'un rivojlanishi va faol bilish motivatsiyasini qaror toptirish bilan bog'liq zaruriy vazifalarni yuklaydi. Bunday hollarda jamiyat ijtimoiy rivojining ilmiy asoslangan istiqbolli rejasini tuzib, uning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy qayta qurilishi yangi hayotiy muammolarni samarali va g'ayrioddiy hal etish qobiliyatiga ega bo'lgan ijodkor faol shaxsning shakllanishini talab etmoqda. SHu bilan bog'liq ravishda zamonaviy jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri o'sib kelayotgan yosh avlodning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishdan iborat. Bu esa o'z navbatida barcha bilish jarayonlarini psixologik qonuniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim sohasini takomillashtirishni talab etadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar tafakkuri ta'lim jarayonida juda katta o'zgarishlarga uchraydi. Mashhur psixolog L.S.Vigotskiy to'g'ri ko'rsatib o'tganidek, idrok va xotira maktab ta'limi boshlanishi oldidan anchagina taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan bo'ladi, kichik maktab yoshidagi davrda esa intellekt (aql) jadal taraqqiy etadi. Tafakkurning rivojlanishi idrok va xotirani sifat jihatdan qayta o'zgarishga, ularni ixtiyoriy va boshqariladigan jarayonga aylanishga olib keladi. Vigotskiyning ko'rsatishicha, maktab yoshiga bola idrok va xotira funksiyasiga nisbatan kuchsiz intellekt funksiyasi bilan qadam qo'yadi.

Bola xususan 7 - 8 yoshlik davrida konkret narsa va hodisalarning ko'rgazmali xususiyatlari va sifatlariga asoslanib, odatda konkret kategoriyalar bilan fikr yuritadi. Ayrim izohlar bilan mashhur shveytsariyalik psixolog J. Piajening 7-10

yoshdagi o'quvchilar asosan konkret operatsiyalar bosqichida turadilar. Ana shu bosqichda bevosita, tajribadan olingan xususiyatlar sistemalashtirilishi mumkin, degan fikrlariga qo'shilish mumkin. Ammo, o'ylaymizki, kichik maktab yoshi davrining oxiriga kelib, to'g'ri tashkil qilingan ta'lim jarayonida o'quvchilar keyingi bosqichga, ya'ni umumlashtirish va abstraksiyalashtirish qobiliyati taraqqiyotining ma'lum darajasi bilan bog'liq bo'lgan formal operatsiyalar bosqichiga o'tishga qobildirlar. IV sinflarning yangi programmalari ana shunga mo'ljallangan. IV sinf programmasida o'quvchilarning yangi material bilan tanishib, mustaqil mulohaza yuritishlari va xulosa chiqarishlari, faktlarni solishtirib ko'rishlari, taqqoslashlari va analiz qilishlari, juz'iy hamda umumiy topishlari, oddiy qonuniyatlarni belgilashlari ko'zda tutilgan.

liyatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Rus psixologlarining tadqiqotlarida kichik maktab yoshdagi bolalarda qabul qilishning ikki turi; analitik va sintetik turlari ajratilgan. Analitik turda diqqat e'tibor alohida mayda - chuydalarga qaratiladi. Sintetik turda umumiy yaxlit holda qabul qilinadi. Ikkala turni bir-biriga qarama - qarshi qo'yish psixologiyada hozirgacha saqlanib keldi. Ammo turli yo'nalish vakillari buni shunday ta'riflaydilar. Differensial psixologiya uchun perseptiv usullarni farqlash muhimdir, chunki bu barcha bolalarda bir xil emas. Bu turdagi individual xususiyatlar bolada umrbod o'zgarimas bo'lib qolmaydi, ular ontogenez jarayonida rivojlanadi, nafaqat rivojlanish jarayonida balki pedagogik mashqlar, pedagogik ta'sirlar orqali o'zgarib boradi. Kichik maktab yoshdagi bolalarda mashg'ulotlar jarayonida namoyon bo'ladigan tafakkurga xos bo'lgan uslubni o'rganish maqsadida A.A. Alekseeva va L.A. Gromovalar tomonidan ishlab chiqilgan tafakkur uslubini aniqlash so'rovnomasi o'tkazilganda, bolalarning 8,7 % sintezatorlik, 8,7 % idealistiklik, 8,7 % pragmatiklik, 56,5 % analitiklik, 17,4 % da realistik uslubining ustunligi aniqlandi. Bolalarning axborotlarni qabul qilishlari bilan tafakkur uslublari o'rtasidagi korelyatsion koeffitsenti Pirson formulasi orqali o'rganilganda, analitiklik uslubi bilan bilish jarayonlarini rivojlanish ko'rsatkichlari o'rtasida ijobiy aloqalar borligi aniqlangan.

Bilingvizm atamasi lotin tilidan olingan bo'lib, «bi-kki va lingua-til» ya'ni ikki tilda gapirish va tushunish qobiliyati nazarda tutiladi. Biroq shu kunga qadar olib borilgan tadqiqotlarda bilingvizmning bolaning bilish kompetensiyasi rivojiga bo'lgan ta'sirini turlicha talqin qilingan. Bilingvallik (ikki tillilik) bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tarixiga nazar solsak, jumladan 1920-1930 yillarda olib borilgan tadqiqotlar bilingv (ikki tilli) bolalarning aqliy hamda nutqiy rivojlanishi, monolingv (yakka tilli) bolalarnikiga qaraganda ancha orqada degan fikrlar ilgari surgan. Saer D. J tadqiqotlarida bilingvizm kichik yoshdagi bolalarning aqliy

rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ularni tillar muloqotida chalkashtiradi degan hulosani bergan. 1940 yilga kelib bir qator olimlar bilingv bolalarning aqliy rivojlanishi hamda bilish darajasi monolingv bolalarniki bilan teng ekanini tasdiqladilar. Iki ilk marotaba 1962 yilda Kanadaning York universiteti professori, psixolog Ellen Bialistik maqolasida bayon qilingan edi. Elizabet Pill va Uolles Lambert Monrealda ingliz va fransuz tillarida so'zlashuvchi bilingv bolalar hamda faqatgina fransuz tilida so'zlashuvchi monolingv bolalarni taqqoslagan holda o'tkazgan tadqiqoti, bilingv bolalarning bilish darajasi monolingvlarnikiga qaraganda ancha yuqori ekanini qayd etib o'tgan.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda bilingvizmning tafakkur rivojlanishiga psixologik ta'siri o'tganligini ko'rib chiqish uchun, bilingvizm va psixologiya asoslari haqida umumiy tushunchani olish kerak. Bilingvizm, bir kishi yoki jamoaning ikki yoki undan ortiq tilni bilishi va foydalanishi demakdir. Bilingvizmning rivojlanishi, o'quvchilar uchun bir necha psixologik foydalarni o'z ichiga oladi.

Birinchi bo'lib, bilingvalarning tafakkur qobiliyatlari va joriyotlari ko'proq bo'ladi. Bilingvalar ikki tilni bilish orqali turli xil ma'lumotlarga ega bo'lgandek, ularning tafakkurlari ham kengayadi. Ular tilga bog'liq savollar muammo emas, balki til va tarjimoni orqali turli masalalarni hal qilishga harakat qiladilar. Bu ularning muhim tafakkur va muhokama qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ikkinchi ravishda, bilingvizmning kognitiv funksiyalarga ta'siri mavjud. Bilingvalar ikki tilni bir paytda o'rganish orqali sinovdan o'tkazgan mahoratlarini jismoniy ravishda ham joriy etadilar. Bu ularning kognitiv jarayonlarni ko'rsatishda yuqori darajada maslahat beradi. Bilingvizm, o'quvchilarning diqqat, xotira va muhokama qobiliyatini oshiradi.

Shuningdek, bilingvizm o'quvchilarda muhim bir identifikatsiya vositasi bo'ladi. Ular ikki tilni bilish orqali har doim identifikatsiya qiladigan bir toplulikka kirishishlari mumkin. Bu ularning o'ziga xos bo'lib, turli til va kulturelarda bo'lgan insonlar bilan aloqalarini rivojlantiradi. Bilingvizmning tafakkur rivojlanishiga psixologik ta'siri haqida ko'proq ma'lumot oldikda, kichik maktabdagi o'quvchilar uchun bilingvizmni rivojlantirishning muhimligini tushunishimiz mumkin. Buning uchun maktablar til o'rganishga ko'maklashgan holda bilingvalar yaratish va ularga imkoniyat berish lozim. Bu, ularning tafakkur va muhokama qobiliyatlarini yanada yanada rivojlantirishi va ularga global jamiyat bilan aloqalarini mustahkamlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Saer D. J. The Effects of Bilingualism on Intelligence [Text] / D.J. Saer// British Journal of Psychology. -1923.-No.14.
2. Pinter, R. The relation of bilingualism to verbal intelligence and school adjustment [Text] / R. Pinter, S. Arsenian // Journal of Education Research. -1937. - No.31.
3. D.R.Babaeva. Nutq o„stirish nazariyasi va metodikasi. Darslik.-T.: “Barkamol fayz media”,2018.
4. Rahmonov A. Jumanazarov Yo. “Yosh va pedagogik psixologiya”. Namangan. 2008.
5. Ismoilov Kahramonjon. (2022). SUFI WOMEN IN ISLAM (on the basis of foreign researches). INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 11(12), 429-431. Retrieved from <http://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/1475>
6. Ismoilov Kahramonjon. (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SULAYMAN BAKIRGANI AND "BOOK OF BAKIRGAN" BASED ON FOREIGN SOURCES. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 11(09), 402-405. Retrieved from <http://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/1318>